

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3

Fylke: Hordaland

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Etne

Emne: Brynet

Bygdelag: Etne

Oppskr. av: Øystein Grønstad
71 år
Etne

Gard: Grindheim

(adresse):

G.nr. 75 Br.nr. 30

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *egen røynsle.*

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Gaardbr. ordfør. Kaptein

SVAR

Nogen sers forandring med hensyn til bryne er det neppe foregått i manns minde her. Det har forresten vært sagt at de gamle brukte hårdere bryner end nu, altså hårdere stein i brynet.

Sliping eller tynning av ljåer.

I det siste ca 100 år er ljåerne alltid blit slipt på slipestein som går rundt og enten blir drat med folkemakt eller drevet med vatn. Men før blev ikke ljåerne slipt men tynnet og brynet. En tynnet ljå kaldes tønsløjå. Min far, som var føtt i 1834 fortalte om tønsløjå og tønsling av jå.

Der var ialmindelig en liten smidje på hver gård.

Hver mann skulle kunne tønsla ljåen sin selv, men det var nok ikke alle som utførte dette like godt, men det blev gjort såpas at folk blev hjulpet med det.

Tønsling foregik således: Ljåen blev oppvarmet noget, men ikke såmeget at den viste serlig rødt, med en passende hammer blev da forreste kant av ljåen banket ganske tyn. Amboltten som dette gjordes på kaldes "eit ste". "Smidjeste". Når selve tynningen av ljåerne var ferdige så måtte ljåen herdes, dette kaldtes "Å hera". Dette var igrunnen den største kunst, blev ikke ljåen riktig herdet så bet den ikke.

Det normale var at gårdbrukeren hadde såmange 3 ljåer, at tynningen bare foregik hver lørdag-helst lørdag ettermiddag.

Når ljåen skulle brukes så blev den behandlet med brynet, dette het "Å kvetja". Ljåen var så fint uttynnet at der skulde ikke så svert megen "kvetjing" til.

1. Navnet på bryne her i bygden er: Kvassteidn, merk endelsen dn, som forekommer her i en rekke av ord, f.eks. Jadn, bodn, hodn, steidn, bjödn o.s.v.

Heidn er en finere sort bryner, de brukes på finere redskaper som barberkniver, pennekniver, saksér, hövelstenner for pusshövler o.l. men ikke på ljåer.

2. For ca 50 år siden kan en si at her var bryner bare av naturstein, men etterhvert er her kommet ibruk bryner av kunsstein og fortiden brukes omtrent like meget av hver sort bryner. Det er fremdeles så, at et bryne av naturstein foretrekkes, dersom den kan fåes rigtig god. Det öker på i forretningerne med bryner av kunsstein.

2

Hvor brynene kom fra kjenner jeg ikke til. Her i bygden er det ikke stein som passer til bryne. I et skiferbrudd på Övernes i Etne er der av og til funnet skiferstykker som er brukbare til hein, men nogen drift av dette er det ikke.

3. Alle grovere redskaper som öksar, ljåer, sigder, kniver o l .blir slipt på rundtgående slipestein og derpå faret over med bryne eller hein, men barberkniver og enkelte andre fine betjern kan bli bare brynet og heinet.

4 (se innledningen)

5. En kjenner her ikke til at der blev slipt på flate steiner. Det var nokså almindelig å ta en liten slipestein med på jordteiger som lå noget lengere vekke fra tunet. Der var da gjerne 2 slipesteiner på gården, en større som stadig sto i tunet og en mindre som tokes med ut på de forskjellige jordstykker. Hvor gammel denne skik er vet en ikke, men det er sansynlig at skiken er opstått straks efter at slipesteinen kom i almindelig bruk ,for godt og vel 100 år siden.

6. En god slåttekar med en nogenlunde god ljå stod en ökt med samme ljåen för den sliptes. men selvfølgelig var det mange avvikelser fra denne regel., var det steinet jord så måtte der slipes oftere.

De fleste sliper når ljåen blir slöv.

7. Til bryning av ljåen haves bare en brynestein. men der brukes av og til et trestykke som kalles "Stråka" på ljåen. Det foregår da således : först brynes ljåen og efterpå taes "Ståko" og med den strykes ganske let over ljåen. Dette gjøres for å ta bort den " ro" som muligens brynet har laget langs eggen på ljåen. " Stråka" lages av et tört trestykke, gjerne av eikeved, större delen omtrent som brynet, dog tynnere.

8. Her i bygden taes alltid ljåen av orvet under sliping, men jeg har set folk som er fra andre bygder har slipt ljåen mens den er fast i orvet, men her regnes sådan måte å slipe på for å være lite fagmessig og en god etneslåttekar ler av den som sliper ljåen hengende i orvet. De aller freste holder eggen av ljåen mot seg under slipning.

9. Ved bryning av langorv settes orvet i marken med bakerste ende, under bryningen følger venstre hånd efter langs ljåen efterhvert som bryningen skrider utover ljåen mot spissen.

Ved bryning av stutorv settes orvet mellem benene helt op mod skridtet og höire ben föres fremover og tilvenstre over venstre ben så orvet klemmes til. Under bryningen følger venstre hånd med utover ljåen for å støtte til.

Folk fra andre bygder setter ljåen med litt av spissen i marken, legger seg gjerne på kne og bryner, men denne måte er ikke anstendig for en innföt etnebu.

10. Nu bæres som regel brynet i höire bukselomme eller i en serskilt laget lomme på höire side. men tidligere var det nokså almindelig at brynen bæres i " kåteholk". Kåteholk var et uthølet trestykke av let ved, helst av lind, older eller osp.

11. At bære bryne i ökse- eller kuhorn har jeg hverken set eller hört om, men det er mulig at det har forekommet i eldre tid.

12. Kåteholken bæres efter en jernkroff eller en lærhempe festet enten til beltet på höire side langs buksesømmen. eller den festedes til bukseselen så den kom til å henge lit foran höire hofte.

13. Var det tört ver, så blir det ofte spyttet på brynet

for å fukte det noget, det kunde også strykes over dugvåt~~x~~ gras, var der bekker i nærheten så fuktet en gjerne både brynet og ljaen for bryningen. Dette gjelder hvilken sort bryner som brukes. Olje, sand eller tjære har jeg ikke set å være benyttet på brynet.

Kunde en få lure seg til å stryke naboens bryne med et messingstykke eller et kopperstykke, så blev der meget dårlig bet i ljaen etterpå, de gamle lange messingtobaksdås-er var gode til sådant.

14. Det som legger seg på brynet i tørt ver kalles "Kåta", det "bléi svarte kåta" og det tydet på at det straks blev regn.

15, 16 og 17. Jeg har ikke hørt om at "Kåto" blev brukt som medesin for noget, heller ikke at brynet blir bedre ved å ligge i jord, maurtue e.l.

18. Heller ikke har jeg hørt noget om at brynet taler.

19. Når det var tørt og lite ljaet og en spyttet på brynet var det svert almindelig å si: "Tvi".

20. Det er ukjent her i alfall nu, med nogenslags viser remser eller sang til bryningen.

+++++

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM

BYGDØY

237